

**Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΟΡΩΝ ΣΤΗΝ
ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΛΕΟΠΟΛΝΤ ΣΕΝΤΑΡ ΣΕΝΓΚΟΡ**

Μαρία Κουμαριανού

Περίληψη

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η δυσκολία που αντιμετωπίζει κάθε μεταφραστής σχετικά με τη μεταφορά στη γλώσσα στο στόχο του πολιτισμικού πλούτου της γλώσσας εκκίνησης, ιδιαίτερα όταν αυτή η γλώσσα αντανάκλα μια πραγματικότητα απομακρυσμένη γεωγραφικά και πολιτισμικά. Η περίπτωση μεταφοράς των αφρικανικών όρων στο έργο του Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ αποτελεί κατ' αρχήν μια πολιτική πράξη που συνδέεται με τις ιστορικές συνθήκες της περιόδου κατά την οποία γράφτηκαν τα ποιήματά του.

Resumé

Le but de cette contribution consiste au transfert du culturel de la langue de l'original à la langue d'arrivée et plus précisément quand cette langue reflète une réalité très éloignée du point de vue géographie et culture. Le cas des termes africains dans l'oeuvre de Léopold Sédar Senghor constitue d'abord un acte politique qui dépend des conditions historiques de l'époque pendant laquelle l'auteur a écrit ses poèmes.

0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή γι' αυτήν την ανακοίνωση υπήρξε η μετάφραση του ποιητικού έργου του Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ (Léopold Sédar Senghor)⁽¹⁾ Σενεγαλέζου ποιητή και πολιτικού, μέλους της Γαλλικής Ακαδημίας. Η μετάφραση έγινε από το πρωτότυπο το οποίο είναι γραμμένο στη γαλλική γλώσσα⁽²⁾. Στο κείμενο που ακολουθεί θα αναλυθεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μεταφραστές, δηλαδή τη μεταφορά του πολιτισμικού και γενικά όρων που δεν υπάρχουν στη γλώσσα στόχο και οι οποίοι αντανάκλουν μια πραγματικότητα διαφορετική από αυτή που μπορεί να βιώσει ο τελικός αναγνώστης⁽³⁾.

1 ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

Ανάμεσα στις δυσκολίες της μετάφρασης που αναφέρονται συχνότερα βρίσκονται και τα λεγόμενα πολιτισμικά προβλήματα, δηλαδή η μεταφορά του πολιτισμικού. Τα αντικείμενα ή οι έννοιες που ανήκουν αποκλειστικά σε μια κουλτούρα, δεν έχουν κατ' ανάγκη αντίστοιχα ή ισοδύναμα στη γλώσσα στόχο. Και τούτο γιατί το προς μετάφραση κείμενο δημιουργήθηκε σε ένα κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον που περιλαμβάνει ιδιαίτερα ήθη, έθιμα, κοινωνικές σχέσεις, αντιλήψεις της αισθητικής, γλωσσολογικές αποκλίσεις, κανόνες γραφής, λογοτεχνικούς κανόνες. Όταν η γεωγραφική ή η χρονική απόσταση είναι

σημαντική, οι κώδικες ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό. Αυτό που θεωρείται δεδομένο για μια κουλτούρα μπορεί να μην υπάρχει σε κάποια άλλη. Γι' αυτό στην κριτική προσέγγιση του μεταφράσματος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η κοινωνικο-πολιτισμική διαφορά⁽⁴⁾.

Εδώ καλείται ο μεταφραστής να είναι και βαθύς γνώστης μιας άλλης πραγματικότητας: οι ενδυματολογικές ή διατροφικές συνήθειες, τα θρησκευτικά έθιμα και οι παραδόσεις δεν είναι πάντα προφανείς για τον αναγνώστη της μετάφρασης. Δεν αρκεί λοιπόν μόνο να γνωρίζουμε ποια λέξη της γλώσσας στόχου αντιστοιχεί καλύτερα στη γλώσσα εκκίνησης, αλλά επίσης να γνωρίζουμε το πως να μεταδώσουμε στο μεγαλύτερο βαθμό τον αθέατο κόσμο που κρύβεται πίσω από τη γλώσσα.

Ο μεταφραστής οφείλει κατ' ανάγκη να είναι δυ-πολιτισμικός, ικανός να διακρίνει τον κόσμο που διαφαίνεται μέσα από ένα κείμενο, τόσο χάρη στις γλωσσολογικές του γνώσεις όσο και χάρη στη γνώση αυτού του «κόσμου». Όντας ικανός να δει τον ξένο κόσμο, είναι ικανός επίσης να τον εκφράσει σ' αυτούς που δεν τον γνωρίζουν. Στην περίπτωση που έχει κενά ή ελλιπείς γνώσεις γνωρίζει βέβαια πως να τις συμπληρώσει. Γι' αυτό ο Μουνιπ αναφέρει πως το θεωρητικό πεδίο της μετάφρασης πρέπει να διευρυνθεί με τη βοήθεια άλλων επιστημών πχ εθνολογίας, πολιτιστικής ανθρωπολογίας, κοινωνιολογίας της λογοτεχνίας⁽⁵⁾ κλπ. Και τούτο γιατί η ίδια εμπειρία αναλύεται διαφορετικά μέσα από διαφορετικές γλώσσες, αλλά η πολιτισμική ανθρωπολογία και η εθνολογία μας οδηγούν στη σκέψη πως δεν πρόκειται πάντα για τον ίδιο κόσμο που εκφράζουν οι διαφορετικές γλωσσικές δομές. Το ερώτημα τίθεται αν δυο ετερογενείς κόσμοι μπορούν να αλληλοκατανοηθούν (δηλαδή να αλληλομεταφραστούν)⁽⁶⁾.

2 Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΠΡΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

Πριν προχωρήσουμε στο εγχείρημα της μεταφραστικής διαδικασίας του ποιητικού έργου του Σενγκόρ, δέον είναι να μιλήσουμε για την ανακάλυψη και αναπαραγωγή της επικοινωνιακής πρόθεσης του ποιητή και για τη λειτουργικότητα και σκοπιμότητα της χρησιμοποίησης αφρικανικών και άλλων όρων στην ποίησή του⁽⁷⁾. Αυτή η ανακάλυψη αποτελεί το κλειδί για την απόφαση της διατήρησης των όρων ή της εξέρευσης ισοδυναμιών, καθώς επίσης και για την απόφαση διατήρησης ή όχι της γραφής με λατινικούς χαρακτήρες ή της μεταγραφής των όρων στα ελληνικά.

Πρέπει να πούμε πως η συντριπτική πλειοψηφία των ποιημάτων γράφτηκε ανάμεσα στα 1930-60. Είναι μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από αποικιοκρατία και τελειώνει με την ανεξαρτησία και τη δημιουργία των αφρικανικών κρατών. Η ποίηση αυτή απευθυνόταν προς την κυβερνητική ελίτ της Γαλλίας και σκοπός της ήταν να συγκινήσει ηθικά τη γαλλική

διανόηση, αφού χρησιμοποίησε όρους της δικής της κουλτούρας και παράδοσης. Ο στόχος επιτεύχθηκε γιατί οι Γάλλοι, όπως και οι αρχαίοι Έλληνες πάντα πρέσβευαν πως οι κατώτεροι φυλετικά λαοί, όταν θα είχαν επιτύχει το επίπεδο του Γαλλικού πολιτισμού, τότε θα θεωρούνταν ίσοι. Ο Σενγκόρ επιχείρησε να δείξει πως το επίπεδο αυτό υπήρχε και πως το επόμενο βήμα όφειλε να ήταν η πολιτική ανεξαρτησία των κρατών⁽⁸⁾.

Στο λόγο που απηύθυνε στο κατ' εξοχήν ευρωπαϊκό κοινό του Εμπορικού Επιμελητηρίου του Ντακάρ το Σεπτέμβριο του 1937⁽⁹⁾ ο Σενγκόρ ανέφερε τη σπουδαιότητα του περιβάλλοντος στη διαμόρφωση του ατόμου. Η παιδεία είναι εργαλείο του πολιτισμού και αυτό σημαίνει συσσωρευμένες εμπειρίες, ιδέες, ιδανικά, μεθόδους και τεχνικές από πολλές γενιές. Γι' αυτό το λόγο οι Αφρικανοί διαφέρουν από τους Ευρωπαίους στο ότι έχουν πίσω τους αιώνες διαφορετικής εμπειρίας και διαφορετικό περιβάλλοντα χώρο. Απόδειξη τούτου είναι πως τα ποιήματά του είναι γραμμένα στη γαλλική γλώσσα, εμπλουτισμένα όμως με όρους και λέξεις από τις αφρικανικές διαλέκτους (270 περίπου). Ως εκ τούτου οι Αφρικανοί δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται απλά ως μαύροι Γάλλοι, αλλά ως ανεξάρτητη και δυναμική παρουσία στο παγκόσμιο πολιτικό και λογοτεχνικό στερέωμα.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα πως η διατήρηση αυτών των όρων κρίνεται απολύτως αναγκαία, αφού επίκεντρο όμως της μεταφραστικής διαδικασίας δεν είναι ούτε ο συγγραφέας του πρωτοτύπου ούτε το ίδιο το κείμενο, αλλά ο δέκτης του μηνύματος. Πρωταρχικό μέλημα του μεταφραστή είναι να αναπαραγάγει στον τελικό αναγνώστη τον ίδιο αντίκτυπο που έχει το μήνυμα στους δέκτες του πρωτοτύπου κειμένου. Η ιδιαίτερη ηχητική και ο πολιτισμικός πλούτος που κρύβεται πίσω από τις λέξεις προκαλούν τόσο στον Έλληνα αναγνώστη, όπως και στο Γάλλο μελετητή τα ίδια συναισθήματα απορίας, έκπληξης και περιέργειας⁽¹⁰⁾. Η διατήρηση των όρων αυτών αποτελεί λοιπόν μια πολιτισμική πράξη. Ο ίδιος ο Σενγκόρ, αναγνωρίζοντας τη δυσκολία ενός μη αφρικανού αναγνώστη να κατανοήσει αυτή την πραγματικότητα, προτείνει στο τέλος των *Ποιημάτων* του ένα γλωσσάρι από 42 λήμματα που ενθαρρύνουν τον ξένο μελετητή στην προσπάθειά του. Ένα δεύτερο σημείο που πρέπει να λάβουμε υπόψη είναι η ευκολία με την οποία ο Γάλλος αναγνώστης διαβάζει αυτούς τους όρους, καθώς είναι γραμμένοι με λατινικούς χαρακτήρες. Την ίδια ευκολία πρέπει να έχει και ο Έλληνας, γι' αυτό κρίνεται απαραίτητη η μεταγραφή των όρων αυτών στα ελληνικά.

3 ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ

Για την καλύτερη μετάφραση οι όροι ταξινομήθηκαν με γλωσσολογικά κριτήρια και με κριτήρια περιεχομένου. Όλα τα σημαντικά γεγονότα της ζωής του Σενγκόρ ελήφθησαν

υπόψη: η οικογένεια, η φυλή, ο περιβάλλον χώρος, η ιδιαίτερη γεωγραφία και οι παραδοσιακές πεποιθήσεις του κόσμου του. Επίσης η γαλλική, θρησκευτική και κλασική μόρφωση που έλαβε, οι επιρροές που επέδρασαν επάνω του και συνέβαλαν στο έργο του. Δεν είναι μόνο η οικονομία της Σενεγάλης, τα έθιμα των σερέρ, η δυτική μόρφωση ή οι νεγρο-αμερικανικές επιρροές που δημιούργησαν τον ποιητή Σενγκόρ, αλλά η αλληλεπίδραση όλων αυτών των παραγόντων.

Ο πιο πολύτιμος και αδιαφιλονίκητος πλούτος του Σενγκόρ βρίσκεται στη χρήση των λέξεων. Σπάνια ποιητής υπήρξε τόσο πλούσιος σε κύρια ονόματα -ανθρώπων, τόπων, πραγματικά ή φανταστικά- των οποίων ο ρόλος δεν είναι ούτε να διακοσμήσουν ούτε να πληροφορήσουν, αλλά απλά να βρίσκονται εκεί για να παρουσιάσουν μια **πραγματικότητα** ¹¹): Φορείς εθνικών ή πολιτισμικών αναφορών, παρουσιάζουν ένα ολόκληρο δίκτυο αυθεντικών εννοιών: η Κούμμπα Ταμ είναι κάτι περισσότερο από την Αφροδίτη γιατί η Κούμμπα Ταμ είναι η θεά της ομορφιάς. Η Σίρα-Μπαντράλ είναι κάτι περισσότερο από μια Ζαν Νι'Αρκ, γιατί ο ποιητής κατάγεται απ' αυτή και απολογείται σ' αυτήν προσωπικά. Ένα τανν είναι ένα μικρό τέλμα εμπλουτισμένο όμως με τους μύθους της Σενεγάλης, όπως ένα «πόλντερ» είναι ένα επιχρωματωμένο έλος σκεπασμένο όμως από την ομίχλη του Βορρά. Το ίδιο συμβαίνει με τα δένδρα μπαομπάμπ και μάνγκο, πλούσια σε συνειρμούς -τυπικό της σύναξης των γερόντων το πρώτο, σύμβολο φιληδονίας το δεύτερο- των οποίων τη σημασία αγνοούν οι βοτανολόγοι, αλλά γνωρίζει ο ποιητής. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και οι πολυάριθμοι λατινισμοί και ελληνισμοί που έχουν σαν στόχο να δηλώσουν μια πολιτισμική συγγένεια.

Πριν προχωρήσουμε στο εγχείρημα της μετάφρασης, θεωρούμε -λίγο αυθαίρετα ίσως- πως η μετάφραση της γαλλικής γλώσσας δεν αποτελεί πρόβλημα, αλλά αυτό που θα μας απασχολήσει θα είναι τα σερέρ ή τα ουολόφ, τα μόσσι, τα πελ και τα αραβικά, γλώσσες που ανήκουν σε γλωσσολογικές οικογένειες και σε κουλτούρες εντελώς διαφορετικές από τις ευρωπαϊκές.

Σύμφωνα με την προέλευσή τους οι όροι χωρίζονται σε:

- 1) Όρους που προέρχονται από ευρωπαϊκές γλώσσες
  - πορτογαλικά (almadies, senhora, saudades)
  - γερμανικά (die Schwarze Schande)
  - αγγλικά (euphuisme, swing)
- 2) αραβικά (méhari, ras desta, almamy, marabout, tamsir)
- 3) νεολογισμοί (glossolalie, lamarque, viguelwar, coriste)
- 4) Αφρικανικές γλώσσες και διαλέκτους όπως:

- peul (mbarodi, sorong)
- bantou (Bayété Baba)
- toukouleur (yela)
- wolof (guelwar, griot, marigot, ndéissane)
- sérère (guimm, sitor, tokor)
- afrikans (krall)
- malinké (dyali, mandingue)
- nyominka (Sar)

Σε σχέση με το περιεχόμενο ακολουθήθηκε η διάκριση του Nida ⁽¹²⁾ η οποία εμπλουτίστηκε ανάλογα με το περιεχόμενο των όρων και τη σημασία τους. Οι όροι ταξινομήθηκαν στις εξής κατηγορίες:

1) οικολογία

- χλωρίδα: guave, kaicédrat, khakham, filao
- πανίδα: iguane, caiman, koba, lamantin
- γεωγραφικές ιδιαιτερότητες: marigot, bolong, tann
- ονόματα ανέμων, ποταμών, ορέων, λιμνών και οροπεδίων: Alizé, Galbie, Baidé, Bakel, Hamada.

2) υλικός πολιτισμός

- τροφή: ambre gris
- ενδυμασία: boubou, ragne
- μουσικά όργανα: gorong, kalam, kora

3) κοινωνικά στοιχεία

- Κύρια ονόματα I. Πόλεων, χωριών και γεωγραφικών περιοχών: Imerina, Casamance, Joal, Kaymor II. Ονόματα ανθρώπων: Père Cloarec, Lilanga, Kotye Barma, Mbogou
- κοινωνικές πρακτικές: énigme, palabres
- πολιτισμικές πρακτικές: griot, coriste, dyali, talbé
- όροι που συνδέονται με την πολιτική και τη διοίκηση: Sine-Saloum, Songay, Gongo-Moussa
- όροι που εκφράζουν λαούς και φυλές: wolof, kabyles, kassonké, cafres

4) θρησκευτικές έννοιες και πρακτικές: marabout, Fa'oy, Mamangetye

5) γλωσσολογικά στοιχεία

- ονοματοποιίες και προσφωνήσεις: woi, Bayété Baba, tokor
- ξένες λέξεις: saudades swing.

4 ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφραστική διαδικασία είναι:

- 1) Λεξικό Littre για τους αρχαϊσμούς που χρησιμοποίησε ο Σενγκόρ.
- 2) Λεξικά Larousse και Robert καθώς επίσης και το γαλλο-ελληνικό λεξικό του Ηπίτη, το οποίο ήταν το μόνο ενήμερο για τη χλωρίδα και την πανίδα της Αφρικής, δίνοντας παράλληλα τη λατινική και την επιστημονική τους ονομασία.

Σχετικά με τις αφρικανικές γλώσσες και διαλέκτους πολύτιμα ήταν τα άρθρα του ίδιου του Σενγκόρ:

- 1) «Les classes nominales en wolof et les substantifs à initiale nasale», *Journal de la Société des Africanistes*, t.XIII, 1994.
- 2) «L'harmonie vocalique en sérère (dialecte du Dyequème)», *Journal de la Société des Africanistes*, t.XIV, 1994:

Για τη γενικότερη κατανόηση του πολιτισμικού χώρου ιδιαίτερα διαφωτιστικά ήταν τα παρακάτω βιβλία ιστορίας και εθνολογίας της Δυτικής Αφρικής:

- 1) Georges Balandier, *Afrique ambiguë*, Librairie Plon, Paris 1957
- 2) Berenger-Feraud J.F., *Les peuplades de la Sénégambie*, Ernest Lerous, Paris 1879
- 3) Deschamps Hubert, *Le Sénégal et la Gambie*, PUG, Coll. «Que sais-je», Paris 1964.
- 4) Gerard Duphy, «Cercle de Thiès-Sénégalais: étude sur les coutumes sérères de la Petite Côte», *Ethnographie, nouvelle série*, no 17, 15 juillet 1939.
- 5) Geismar L., *Recueil des coutumes civiles des races du Sénégal*, Saint Louis, Imprimerie du Gouvernement 1933.
- 6) Lunel Armand, *Sénégal*, Ed. Rencontre, Lausanne 1966.

Για την ακριβή φωνητική απόδοση των όρων στα ελληνικά ζητήθηκε η βοήθεια του φίλου Σενεγαλέζου συγγραφέα Diaga Sène, ο οποίος στάθηκε πολύτιμος σύμβουλος για την κατανόηση των ηθών και των εθίμων της φυλής των σερέρ στην οποία ανήκει και ο Σενγκόρ

Αντί των συνηθισμένων υποσημειώσεων οι οποίες διακόπτουν τη ροή του γραπτού λόγου και συνήθως κουράζουν τον αναγνώστη, όλοι οι όροι συγκεντρώθηκαν και επεξηγήθηκαν στο σχετικό γλωσσάρι που βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου. Αυτή η ενέργεια παρουσιάζει διαφορετικό αποτέλεσμα. Το μειονέκτημα είναι πως ο αναγνώστης θα πρέπει - τουλάχιστον στην αρχή- να συμβουλευτεί σε τακτά διαστήματα το γλωσσάρι, γεγονός που καθιστά την ανάγνωση των ποιημάτων κουραστική. Το πλεονέκτημα είναι πως με αυτόν τον τρόπο αποκτά μια σφαιρική ιδέα για την πολιτισμική διαφορά των δυο πολιτισμών,

ιδιαίτερα όταν η ανάγνωση του γλωσσάριου στο σύνολό του προηγηθεί της ανάγνωσης των ποιημάτων. Αυτό πιστεύουμε πως είναι και η επιθυμία του Σενγκόρ. Ιδιαίτερα η λειτουργία του όρου μέσα στο κειμενικό περιβάλλον αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στο έργο του ⁽¹³⁾(¹⁴).

Το γλωσσάρι αυτό ακολουθεί την αλφαβητική σειρά των λέξεων σύμφωνα με το ελληνικό αλφάβητο. Κατά γενικό τρόπο δίνεται κατ' αρχήν η προέλευση της λέξης, η ερμηνεία της και αναλύεται το πραγματολογικό της περιεχόμενο. Για τους Δε νεολογισμούς γίνεται προσπάθεια να αναλυθεί η λέξη στα συστατικά της με έμφαση στην ευρυμάθεια και στην επιθυμία εμπλουτισμού του λεξιλογίου από την ίδιο τον Σενγκόρ ⁽¹⁵⁾. Σ' αυτή μας την προσπάθεια στηριχθήκαμε στο γλωσσάρι του ίδιου του Σενγκόρ και στο γλωσσάρι του Robert Jouanny από το βιβλίο του *Les voies du lyrisme* σ. 141-161⁽¹⁶⁾,

5 ΤΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ

Όπως θα διαπιστώσει και ο αναγνώστης, για πολλούς όρους υπάρχει δόκιμη μετάφραση στα ελληνικά. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση κυρίων ονομάτων ανθρώπων από την ιστορία, την πολιτική και τη λογοτεχνία του ευρωπαϊκού χώρου και γνωστών ευρύτατα γεωγραφικών όρων.

Κύρια ονόματα ανθρώπων και κυρίως επίθετα, για τα οποία υπήρχε δόκιμη μετάφραση στα ελληνικά, μεταφράστηκαν και μεταγράφηκαν με τη συνήθη ορθογραφία με την οποία συνήθως συναντώνται πχ. Emma > Έμμα. Πρόκειται κυρίως για ονόματα πολιτικών, συγγραφέων, ποιητών από τον ευρωπαϊκό χώρο. Στις περιπτώσεις που υπήρχε και τίτλος ευγενείας ή αξιώματος ο οποίος συνόδευε το όνομα, χρησιμοποιήθηκε η αποδεκτή του μετάφραση στα ελληνικά πχ. Marquise de Betteville > Μαρκησία ντε Μπετβίλ, Pere Cloarec > Πάτερ Κλοαρέκ.

Για τα κύρια ονόματα που εκφράζουν γεωγραφικούς όρους χρησιμοποιήθηκε ο δόκιμος όρος στα ελληνικά πχ. Η Γαλλία, η οροσειρά του Άτλαντα, το όρος Κιλιμάντζαρο. Πολλοί από αυτούς τους όρους έχουν ήδη προσαρμοσθεί και ενταχθεί στο ελληνικό λεξιλόγιο πχ ο Ζαμβέζης, ο Γάμβης, η Σενεγάλη, ο Σηκουάνας.

Σχετικά με τους όρους που συνδέονται με τη χλωρίδα και την πανίδα της αφρικανικής ηπείρου, ερευνήθηκε κατ' αρχήν η ονομασία τους στα λατινικά και στη συνέχεια αν υπήρχε δόκιμη μετάφραση στα ελληνικά. Στην περίπτωση ύπαρξης δόκιμης μετάφρασης και με σεβασμό στην πρόθεση του ποιητή ⁽¹⁷⁾ και στη μετρική του ποιήματος χρησιμοποιήθηκαν:

α) η ελληνική δόκιμη μετάφραση πχ έλυμος (γαλ. élyme), ίγναμον (γαλ. igname)

β) η μεταγραφή του όρου στα ελληνικά πχ κασσία (γαλ. cassia, ελλ. ακακία)

γ) ο όρος προσαρμόστηκε στα ελληνικά χωρίς να ληφθεί υπόψη ούτε η γαλλική ούτε η ελληνική ονομασία πχ. Pomme-canelle,, Έγινε κανελλόμηλο στη μετάφραση αντί της ήδη υπάρχουσας ονομασίας άνωνας.

Για τους όρους για τους οποίους δεν υπήρχε δόκιμη μετάφραση στα ελληνικά προτιμήθηκε η φωνητική τους μεταγραφή. Όπως έχουμε επισημάνει και πρωτίτερα, σκοπός της χρήσης των όρων αυτών είναι να προκαλέσουν αισθήματα απορίας και έκπληξης στον αναγνώστη. Για το σκοπό αυτό παραμένουμε πολύ κοντά στη φωνητική μεταγραφή που παρουσιάζουν στη γαλλική γλώσσα.

Πιο συγκεκριμένα α) διατηρήθηκαν οι δίφθογγοι και τα δίψηφα πχ mb> μμπ, nd>νντ β) διατηρήθηκε η οπτική διαφοροποίηση του ι (ιώτα) και του υ (ύψιλον) κατ' αναλογία με το [i] και το [y] της γαλλικής. Και τούτο για να διαφοροποιηθούν οπτικά λέξεις με την ίδια φωνητική απόδοση ακόμα και στα γαλλικά πχ. Woi (βόι)= κραυγή πόνου, woy (βού)= ωδή. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη φωνητική μεταγραφή των αφρικανικών λέξεων που αρχίζουν από το ένρινο [ɲ] ή το χειλικό σύμφωνο [m] τα οποία πολλές φορές ακολουθούνται από μια φωνητική συγκοπή η οποία αποδόθηκε με το σύμφωνο και απόστροφο πχ. N'gasobil =N'γκασομπίλ (όνομα χωριού).

Στην περίπτωση των νεολογισμών δόθηκε ιδιαίτερη επιμέλεια στην ανάλυση των λέξεων στα συστατικά τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις επρόκειτο για αφρικανικές λέξεις με πρώτο ή δεύτερο συστατικό ελληνική ή ελληνική λέξη ή πρόθεμα. Στην περίπτωση αυτή μεταφράστηκε το συστατικό, ενώ η αφρικανική λέξη απλώς μεταγράφηκε στα ελληνικά πχ. Lamaque > από τη ρίζα «λαμ» που στα σερέρ και τα πελ σημαίνει διαταγή και την ελληνική λέξη «άρχω». Ολόκληρη η λέξη είναι συνώνυμη του «αρχηγού της οικογένειας». Από το λατινικό πρόθεμα ní/nice= «υπό» και από τον τίτλο ευγενείας Μαλενκέ «γκελουάρ» προέρχεται το «níguelwar»= «υπογκελουάρ».

Από την άλλη πλευρά, στη φωνητική μεταγραφή χάθηκαν ορισμένα φωνήματα όπως το [y], [ ], [.] καθώς επίσης και το φώνημα ι [i] το οποίο δεν αποδίδεται ούτε στα γαλλικά.

6 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σκοπός της μεταφραστικής διαδικασίας που ακολουθήθηκε είναι η λειτουργικότητα της ποίησης και ο σεβασμός στην πρόθεση του ποιητή. Με αυτόν τον τρόπο ο Έλληνας αναγνώστης θα μαγευτεί από την ποίηση του Σενγκάρ όπως και ο Γάλλος ομολογός του.

Τελειώνοντας παραθέτουμε τη ρήση του Ν. Βαγενά: «Καθήκον του μεταφραστή είναι να μεταφέρει ένα ξένο ποίημα στη γλώσσα του παραμένοντας πιστός στο συγκινησιακό του νόημα. Να αναπαράγει δηλαδή όχι μόνο τη σκέψη, αλλά και το συναίσθημα».

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Μαρία Κουμαριανού, *Τα Τραγούδια της Μαύρης Χώρας*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1996.
- ² Βλ. Marianne Léderer: *La traduction aujourd'hui*, Hachette, Paris 1994, p. 67-70. / Amparo Hurtado Albir: *La notion de la fidélité en traduction*, Didier érudition, Paris 1990, p. 99-100.
- ³ Léopold Sédar Senghor, *Oeuvre Poétique*, Editions du Seuil, Paris 1994, p. 67- 70.
- ⁴ J.A. Fishman, A Loyal opposition view in ETC, XIII, 1956, p. 225-232.
- ⁵ Georges Mounin: *Les problèmes théoriques de la traduction*, Gallimard 1963, p.59-68.
- ⁶ Στο ίδιο πλαίσιο κινείται ο Nida ο οποίος υποστηρίζει πως πρέπει να μεταφράζουμε τις κοινωνικές δομές όταν αυτές δεν υφίστανται στη δική μας κοινωνία (αναγωγή σε άλλες επιστήμες πχ εθνολογία, ανθρωπολογία) και ιδιαίτερα τους όρους που εκφράζουν αφηρημένες έννοιες και ιδεολογικές και πνευματικές εμπειρίες στο E.A.Nida: *Linguistics and ethnology in translation problems* στο J.C.Margot, *Traduire sans trahir*, Lausanne, Editions l'Age d'Homme, 1979, σ. 84-85.
- ⁷ Για τη σχέση ανάμεσα στη μορφή και τη λειτουργικότητα βλ. Godeleine Carpentier, *Traduire la forme, traduire la fonctionnalité* στο Michel Ballard: *La traduction plurielle*, Presses Universitaires de Lille, σ.71-71.
- ⁸ Μαρία Κουμαριανού, *Η Αφρική μέσα από το ποιητικό έργο του Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ*, Παρουσία, 1995, σ. 100.
- ⁹ *Discours prononcé à l'Université d'Oxford*, October 26th 1961, Hoover Institute, Publ. Stanford University Press, Stanford 1964.
- ¹⁰ Πρόκειται για την αρχή του «ισοδύναμου αποτελέσματος» (equivalent effect) κατά τον P.Newmark: *A Textbook of Translation*, Phoenix ELT 1995 ή της δυναμικής ισοδυναμίας (dynamic equivalence) του E.Nida: *The Componential Analysis of Meaning*, The Hague: Mouton 1975.
- ¹¹ Ιδιαίτερα για τα προβλήματα ιδιολέκτου και ιδιωμάτων πολύτιμη είναι η διατριβή του M. Pergnier: *Les fondements théoriques de la traduction*, Creteil, Atelier de Reproduction des Thèses, Université de Lille III, 1978:
- ¹² E.A.Nida, *Towards a Science of Translating*, Leiden, E.J.Brill, 1964 στο P.Newmark, *A Textbook of Translation*, Phoenix ELT 1995, σ. 95-103.
- ¹³ Μαρία Κ. Κουμαριανού, *Η Αφρική μέσα από το ποιητικό έργο του Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1995.
- ¹⁴ Πρβλ. «Le traducteur qui compare les cultures sera impressionné par le grand nombre de différence entre elles. [...] On ne peut pas comprendre le sens exact du monde, si l'on n'est pas capable de discerner la fonction particulière de ce mot par rapport aux autres dans la phrase» Efim Edkind: *Un art en crise*, L'âge d'Homme, Lausanne 1982.
- ¹⁵ Βλ. Léopold Sédar Senghor, «De la liberté ou éloge du métissage», *Liberté de l'Esprit*, octobre 1950 / «La littérature africaine d'expression française» discours d'ouverture au Colloque sur la littérature d'expression française, 20 mars 1963.
- ¹⁶ Robert Jouanny, *Les voies du lyrisme dans les «Poèmes» de Léopold Sédar Senghor*, Ed. Honoré Champion, Paris 1986.
- ¹⁷ Η συγγραφέας της ανακοίνωσης υποστηρίζει ένθερμα την άποψη του H. Meschonnic σύμφωνα με την οποία η μετάφραση κάθε (λογοτεχνικού) κειμένου είναι μια ανεπανάληπτη πράξη που δεν υπόκειται σε καμιά συστηματοποίηση, ενώ ο μόνος δρόμος για το μεταφραστή είναι να εμπιστευτεί στο κείμενο και να προσπαθήσει να συλλάβει και να αποδώσει την ισορροπία του Βλ. H. Meschonnic: *Pour la poétique II*, Gallimard, Paris 1973.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Albir Amparo Hurtado: *La notion de la fidélité en traduction*, Didier érudition, Paris 1990.
- Ballard Michel: *La traduction plurielle*, Presses Universitaires de Lille.
- Barret-Ducrocq Françoise, *Traduire l'Europe*, Payot, Paris 1992
- Berman A., *L'Épreuve de l'étranger*, Gallimard, Paris 1984.
- Cary E. *Comment faut-il traduire?* Presses Universitaires de Lille, Condé-sur-Noireau 1985.
- Edkind Efim: *Un art en crise*, L'âge d'Homme, Lausanne 1982.
- Fishman J.A., *A Loyal opposition view* in ETC, XIII, 1956, p. 225-232.
- Hollander J., *Versions, Interpretations and Performances* in R.A. Brower (ed), 1959.
- Jouanny Robert, *Les voies du lyrisme dans les «Poèmes» de Léopold Sédar Senghor*, Ed. Honoré Champion, Paris 1986.
- Kouassi Atin, *Les couleurs dans la poésie de Senghor: essai d'interprétation sémantique aux Champs d'Ombre*, Colloque sur la littérature et l'esthétique négro-africaines, ILENA, N.E.A. Abidjan 1979.
- Κουμαριανού Μαρία, *Η Αφρική μέσα από το ποιητικό έργο του Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1995.
- Κουμαριανού Μαρία, *Τα Τραγούδια της Μαύρης Χώρας*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1996.
- Ladmiral Jean-Réné, *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Payot 1979.
- Lederer M., *La traduction simultanée*, Minard, Paris 1981.
- Lederer M.: *La traduction aujourd'hui*, Hachette, Paris 1994.
- Meschonnic H.: *Pour la poésie II*, Gallimard, Paris 1973.
- Miller G., *Langage et communication*, Centre d'étude et de promotion de la lecture, Paris 1973.
- Misri G., *«La traductologie des expressions figées»*, Etudes traductologiques, Minard Lettres Modernes, Paris 1990.
- Georges Mounin: *Les problèmes théoriques de la traduction*, Gallimard 1963.
- Margot J.C., *Traduire sans trahir*, Lausanne, Editions l'Age d'Homme, 1979, σ. 84-85.
- Newmark P.: *A Textbook of Translation*, Phoenix ELT 1995
- Nida E.: *The Componential Analysis of Meaning*, The Hague: Mouton 1975.
- Nida E.: *Linguistics and ethnology in translation problems* στο
- Nida E. and C.R. Taber, *The theory and practice of translation*, E.J. Brill, Leiden 1982
- Pergnier M.: *Les fondements théoriques de la traduction*, Créteil, Atelier de Reproduction des Thèses, Université de Lille III, 1978:
- Selescovitch D. and M. Lederer, *Interpréter pour traduire*, Didier Erudition, Paris 1984.
- Senghor Léopold Sédar , «De la liberté ou éloge du métissage», Liberté de l'Esprit, octobre 1950:
- Senghor Léopold Sédar: «La littérature africaine d'expression française» discours d'ouverture au Colloque sur la littérature d'expression française, 20 mars 1963.
- Senghor Léopold Sédar: *Discours prononcé à l'Université d'Oxford*, October 26th 1961, Hoover Institute, Publ. Stanford University Press, Stanford 1964.
- Senghor Léopold Sédar: *Oeuvre Poétique*, Editions du Seuil, Paris 1994.